

М. Й. Гедз

Структура потенціалу регіонів в умовах модернізаційних перетворень

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіонів України. Визначено напрями регіональної політики щодо реалізації потенціалу розвитку регіону. Виділено складові модернізаційного потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та надано їх характеристики.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіон, економічний потенціал, модернізація.

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання та соціально-економічного розвитку країни багато в чому визначається ефективністю функціонування соціально-економічної системи регіону та нарощенням його соціально-економічного потенціалу. Розуміння структури і характеру багатосторонньої взаємодії економічної системи регіону з елементами її внутрішнього і зовнішнього середовища дозволяє розробляти і реалізовувати актуальні перспективи розвитку вітчизняної економіки.

Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому [1]. Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів соціально-економічного розвитку регіонів України, а також виявлення їх складових стають надзвичайно важливими науково-практичними завданнями, що обумовлює актуальність та своєчасність питань, пов'язаних із визначенням проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України та їх модернізації.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування соціально-економічного розвитку регіонів України та виявлення його складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем соціально-економічного розвитку регіонів та їх модернізаційному потенціалу присвячені роботи Н. М. Гавкалової [1], В. П. Решетило [2], Е. М. Лібанової [3], Л. В. Галан [5], О. А. Князева [5] та ін. У роботах

авторів було визначено чинники, проблеми та перспективи соціально-економічної модернізації регіонів, фактори, які підвищують їх конкурентоспроможність.

Виклад основного матеріалу. Розвиток регіону – багатовимірний і багатоаспектний процес, який зазвичай розглядається з точки зору сукупності різних соціальних та економічних цілей. Навіть, якщо мова йде тільки про економічний розвиток, він переважно розглядається спільно з розвитком соціальним. Соціально-економічний розвиток включає в себе такі аспекти, як:

- зростання виробництва і доходів;
- зміни в інституційній, соціальній та адміністративній структурах суспільства;
- зміни в суспільній свідомості;
- зміни в традиціях і звичках [2, с. 126].

Просторова система країни в цілому не може тривалий час ефективно і стійко прогресувати, спираючись на слабку “базу” регіонів. Необхідна опора на сильні регіони, повний облік територіальних чинників господарювання, який є надзвичайно важливим для сучасної України.

Без проведення активної територіальної соціально-економічної політики, без формування методичних основ територіального управління, успіхи на шляху створення ефективної територіально-господарської системи неможливі. Тому особливе значення має створення адміністративно-правової та соціально-економічної бази здійснення модернізації та динамічного розвитку територій.

Досягнення цієї мети буде забезпечено в ході реалізації державної регіональної політики, спрямованої на реалізацію потенціалу розвитку кожного регіону, подолання інфраструктурних та інституційних обмежень, створення рівних можливостей для громадян та сприяння розвитку людського потенціалу, реформування систем державного управління та місцевого самоврядування.

Напрямами регіональної політики виступають: стимулювання економічного розвитку шляхом створення нових центрів економічного зростання в регіонах на основі конкурентних переваг (особливі економічні зони, техніко-впроваджувальні зони, технопарки і т. д.); скорочення диференціації рівня та якості життя населення в регіонах за допомогою механізмів соціальної та бюджетної політики; координація інфраструктурних інвестицій держави та інвестиційних стратегій бізнесу в регіонах з урахуванням пріоритетів просторового розвитку та ресурсних обмежень, у т. ч. демографічних.

Сьогодні регіони знаходяться в умовах зростаючої міжнародної та глобальної економічної конкуренції, що ставить нові вимоги до їх конкурентоспроможності. Одним із головних питань у сфері організації системи управління регіонами стає здатність ефективно розпоряджатися наявними ресурсами територій. Це слід враховувати, коли мова йде про необхідність комплексної соціально-економічної модернізації регіонів, побудові відповідної стратегії та плануванні заходів, спрямованих на її реалізацію.

У зв'язку з цим можна говорити про доцільність виділення поняття “соціально-економічний потенціал модернізації”, в т. ч. модернізації, що здійснюється на регіональному рівні.

Під потенціалом взагалі розуміються можливості, спроможності, приховані нереалізовані резерви досліджуваного об'єкта, які при зміні навколишніх умов можуть перейти з можливостей у реальність. Наявність потенціалу в будь-якого об'єкта обов'язково передбачає безліч варіантів його використання. Сам по собі потенціал без визначення мети його використання існувати не може, оскільки, говорячи про будь-який потенціал, завжди визначається те, для чого власне й необхідні резерви та можливості, а саме – для досягнення певного кінцевого результату [4]. Потенціал соціально-економічного розвитку регіону характеризує можливості його розвитку при використанні всього комплексу територіальних ресурсів, особливостей існуючої і перспективної структури його господарства, географічного положення в інтересах підвищення якості життя населення регіону.

У цьому зв'язку можна погодитися з думкою О. А. Князевої, Л. В. Галан та М. А. Дем'янчук щодо того, що потенціал об'єднує в собі як просторові, так і часові характеристики, концентрує одночасно три рівні зв'язків і відносин. По-перше, він відображає минуле, тобто сукупність властивостей, нагромаджених системою в процесі її становлення і таких, що зумовлюють можливість до її функціонування та розвитку. У цьому плані поняття “потенціал” фактично набуває значення поняття “ресурс”. По-друге, він характеризує рівень практичного застосування і використання наявних можливостей. Це забезпечує розмежування реалізованих і нереалізованих можливостей. У цій своїй функції поняття “потенціал” частково збігається з поняттям “резерв”. По-третє, він орієнтується на розвиток, на майбутнє. Будучи єдністю стійкого і мінливого станів, потенціал містить елементи як теперішнього, так і майбутнього розвитку [5, с. 5].

Поняття “економічний потенціал” досить широко застосовується як у науковій літературі, так і в управлінській практиці. При цьому його зміст трактується по-різному, що може обумовлювати множинність оцінок потенціалу одних і тих же економічних систем. Під економічним чи соціально-економічним потенціалом (межі між цими поняттями розмиті) в економічній науці зазвичай розуміється сумарна характеристика ресурсних можливостей у тій чи іншій сфері господарювання.

Прагнучи до модернізації, регіони України повинні удосконалювати свою внутрішню структуру, виявляти і розвивати в своєму внутрішньому середовищі точки і зони перспективного зростання. При цьому їм необхідно вирішити двояке завдання:

- спиратися на зони зростання, що природно формуються і володіють необхідним потенціалом для еволюції;
- ефективно локалізувати дані зони в просторі регіону та надати їм право на свободу розвитку.

Це означає, що успішність модернізації в регіоні залежить не тільки від зовнішніх факторів, але й багато в чому від стану та рівня розвитку модернізаційного потенціалу регіональної економіки.

У рамках базової компоненти модернізаційного потенціалу економіки регіону можна виділити наступні його складові:

- 1) виробничо-технічний потенціал;
- 2) фінансово-економічний потенціал;
- 3) інфраструктурний потенціал;
- 4) науково-дослідний потенціал;
- 5) інноваційний потенціал;
- 6) людський потенціал.

Розглянемо їх детальніше.

Виробничо-технічний потенціал модернізації проявляється в масштабах і в якості матеріально-технічної бази – технічному рівні засобів праці. Під технічним рівнем виробництва розуміється ступінь прогресивності обладнання та технології, включаючи якість сировини і матеріалів, що використовується, рівень організації та управління, якість продукції, що випускається, тобто трактується в широкому сенсі як рівень розвитку виробничих сил. Визначення технічного рівня у вузькому сенсі передбачає оцінку технічної оснащеності виробництва і праці, техніко-економічного рівня обладнання і технології, рівня механізації та автоматизації виробничих процесів та управління. Підвищення технічного рівня знаходить вираз у досягненні більшої ефективності виробництва.

Фінансово-економічний потенціал модернізації характеризується наявними в розпорядженні країни і регіонів грошовими ресурсами. Безумовно, фінансовий потенціал в істотній мірі залежить від обсягу валового продукту, що утворюється в процесі економічної діяльності на тій чи іншій території. Проте його не можна звести виключно до об'ємних показників. Якщо говорити про модернізацію, то необхідно розглядати структуру і пріоритети витрачання коштів бюджету, позабюджетних джерел, приватних капіталів. Тому важливою складовою даного потенціалу виступають інвестиційний рівень, який має прямий вплив на введення виробничих потужностей, зростання та оновлення основних засобів, необхідних для здійснення модернізації. Без цього неможливо забезпечити ті показники відтворення основного капіталу, які формують основу модернізації і зростання конкурентоспроможності національної економіки. Крім того, в рамки фінансового потенціалу доцільно врахувати, на наш погляд, і питомий рівень витрат на дослідження і розробки, і показники, що характеризують суспільні витрати на підтримку і розвиток людського потенціалу – ключової рушійної сили модернізаційних процесів.

Інфраструктурний потенціал соціально-економічної модернізації характеризує можливості для побудови ефективних економічних відносин та забезпечення якості життя населення територій, їх привабливість для інвесторів, підприємців, кваліфікованої робочої сили. Надзвичайно важливим для України є розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури, підвищення її якості. На сьогоднішній день, на жаль, стан справ в даній сфері є таким, що гальмує поступальний соціально-економічний розвиток регіонів та наповнення простору українських територій ефективним господарським життям. Необхідною умовою успішної модернізації має також бути формування розвиненої інформаційної інфраструктури та подальша інтеграція в глобальне інформаційне суспільство.

Модернізаційна компонента потенціалу економіки регіону включає науково-дослідну та інноваційну складову.

Науково-дослідний потенціал являє собою сукупність ресурсів і результатів науково-дослідної діяльності, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою і зовнішнім середовищем в певних організаційно-управлінських умовах для вирішення завдань поточного і перспективного розвитку території (у рамках даного дослідження – регіону), підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного зростання.

У даний час в Україні необхідно активізувати і стимулювати потужний науково-дослідний потенціал країни, який зараз дуже мало нею затребуваний, насамперед, у силу безпрецедентного падіння виробництва, особливо у наукомісткому секторі промисловості України.

Очевидно, що між науково-дослідним та інноваційним потенціалом існує прямий зв'язок, який полягає у спільному використанні певної частини ресурсів і в залежності характеристики елементів інноваційного потенціалу від параметрів науково-дослідного потенціалу.

В умовах сучасної економіки, заснованої на використанні досягнень НТП, формування достатнього *інноваційного потенціалу* є відправною точкою підвищення ефективності розвитку регіону.

Інноваційний потенціал галузі чи регіону за визначенням Л. Л. Антонюка, А. М. Поручника та В. С. Савчука [6, с. 25] відображає спроможність і готовність галузі (регіону) здійснювати ефективну інноваційну діяльність. Під спроможністю розуміють наявність і збалансованість структури потенціалу, а під готовністю – достатність і збалансованість розвитку потенціалу і наявних ресурсів для ефективної інноваційної діяльності.

Інноваційний потенціал регіону є базою для здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які орієнтовані на вирішення як наукових, так і науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем різних рівнів – державного, регіонального, галузевого. На базі існуючого інноваційного потенціалу регіону здійснюється, в основному, наукове супроводження його соціально-економічного та інноваційного розвитку, забезпечується впровадження сучасних прогресивних технологій та проводиться освоєння випуску нових видів конкурентноздатної продукції [7].

Механізм державного регулювання регіонального інноваційного розвитку повинен визначатися на міжрегіональному, регіональному та місцевому рівнях управління і базуватися на використанні місцевих ресурсів, реструктуризації господарства, вирішенні екологічних та соціальних проблем. Суттєві диспропорції у розвитку регіонів обмежують соціально-економічний розвиток держави та її регіонів, уповільнюють та знижують ефективність ринкових перетворень [8, с. 31].

Особливе місце в структурі модернізаційного потенціалу економіки регіону займає *людський потенціал*, під яким ми розуміємо сукупність якісних характеристик населення, що забезпечують його сприйнятливність до впровадження новітніх науково-технічних досягнень і технологій, здійснення прогресивних структурних зрушень та

інституційних перетворень, спрямованих на підвищення ефективності економіки і забезпечення її конкурентоспроможності.

У ході аналізу соціально-економічного складу населення в Україні встановлено, що країна й дотепер вирізняється консервацією працenaдлишково-орієнтованої соціально-професійної структури зайнятого населення з надто високою часткою представників найпростіших професій; зростанням частки зайнятих у традиційних галузях сфери торгівлі й послуг на тлі незначної частки праці, задіяної у виробництві інформації, наукомісткої продукції; переважанням таких зрушень у професійному складі та галузевому розподілі зайнятих, які не сприяють прискореному формуванню та ефективному використанню сучасного інтелектуального капіталу в Україні. Серед проблем, що мають місце у царині формування та відтворення сучасної соціально-економічної структури населення в Україні, особливо виділено відсутність ефективного механізму, який забезпечував би перехід від освіти до зайнятості, доволі низький попит на високоосвічених та кваліфікованих працівників, дефіцит робочих місць з належними умовами праці та рівнем її оплати, недосконалість наявної системи оновлення-примноження професійних знань [3].

Висновки. Таким чином “соціально-економічний потенціал модернізації” включає в себе не тільки сукупність ресурсів, але й якісні характеристики самих регіональних систем. Ці характеристики дозволяють оцінити існуючу систему виробничих відносин, пріоритети розвитку, соціальну політику в регіонах щодо спрямованості на вирішення завдань модернізації.

Список використаних джерел

1. Гавкалова Н. М. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/.pdf>.
2. Решетило В. П. Синергия становления и развития региональных экономических систем: монография / В. П. Решетило; Харк. нац. акад. город. хоз-ва. – Х. : 2009.
3. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
4. Шаповалова О. М., Тарабановська С. В. Формування інформаційної системи для аналізу та оцінки промислового потенціалу регіону. –

- [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=834>.
5. Управління потенціалом підприємства зв'язку: Навч. посіб. / Князева О. А., Галан Л. В., Дем'янчук М. А. – Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. – 180 с.
 6. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
 7. Ніколенко Г. О. Роль інноваційного потенціалу у розвитку регіонів України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer28/858.pdf>.
 8. Гладинець Н. Вплив інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток регіонів / Н. Гладинець // Економічний аналіз. – 2008. – № 3. – С. 30-31.

Gedz M. Y. The structure of the potential of regions in conditions of modernization transformations.

The article substantiates theoretical and methodological aspects of social and economical development of Ukrainian regions, outlines directions of regional policy with regards to implementation of region's development potential, highlights and characterizes components of modernization potential in social and economic development of regions.

Key words: *social and economic development, region, economic potential, modernization.*

Гедз М. И. Структура потенциала регионов в условиях модернизационных преобразований.

В статье обоснованы теоретико-методологические аспекты социально-экономического развития регионов Украины. Определены направления региональной политики по реализации потенциала развития региона. Выделены составляющие модернизационного потенциала социально-экономического развития регионов и даны их характеристики.

Ключевые слова: *социально-экономическое развитие, регион, экономический потенциал, модернизация.*